

Witold Jemielity

Przyłączenie wiosek do innych parafii w diecezji łomżyńskiej (1925-1975)

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 21/1-2, 143-155

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. WITOLD JEMIELITY

**PRZYŁĄCZENIE WIOSEK DO INNYCH PARAFII
W DIECEZJI ŁOMŻYŃSKIEJ (1925—1975)**

Treść: Wstęp. — I. Petenci. — II. Motywy. — III. Formalności prawne. — Zakończenie.

Wstęp

Diecezję łomżyńską erygował 28 X 1925 r. Pius XI bullą *Vixdum Poloniae unitas*. W skład jej weszła część diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej oraz trzy dekanaty z diecezji płockiej. W 1925 r. omawiana diecezja liczyła 130 parafii i 7 kościołów rektoralnych. W 1975 r. 130 kościołów parafialnych oraz 27 kościołów filialnych i kaplic publicznych. Pod względem terytorialnym umniejszyła się o 7 parafii¹.

Przy opracowywaniu omawianego tematu oparto się wyłącznie na źródłach archiwalnych, z *Archiwum Diecezjalnego w Łomży*. Za okres 1925—1975 przebadano akta wszystkich parafii. Są w nich prośby mieszkańców o przyłączenie do sąsiednich parafii, opinie dotychczasowego i przyszłego proboszcza oraz często dziekana, wotum kapituły katedralnej, odpowiedzi kurii diecezjalnej na podania petentów, wreszcie dekrety odłączenia wiosek lub poszczególnych rodzin. Ponadto dla lat 1927—1939 dekrety odłączenia wiosek ogłaszano w *Wiadomościach Kościelnych Diecezji Łomżyńskiej*. Korzystano też z *Księgi protokółów kapituły katedralnej łomżyńskiej* dla lat 1945—1974; protokoły przedwojenne zaginęły. Akta poszczególnych parafii nie posiadają jeszcze sygnatur.

Prawo kanoniczne rozróżnia dwa terminy: podział (*divisio*) i dysmembrację. Pierwszy termin odnosi się do tworzenia nowych jednostek administracji kościelnej — parafii. Przez dysmembrację zaś rozumiemy oddzielenie części parafii i przyłączenie jej do parafii już istniejącej. Właśnie drugim zagadnieniem będziemy się zajmować. Jak w każdym postępowaniu prawnym, podobnie przy odłączaniu wioski lub

¹ W. Jemielity, *Powstanie diecezji łomżyńskiej*. (W:) Schematyzm Jubileuszowy diecezji łomżyńskiej 1925—1975, Łomża 1975, s. 7.

rodziny z jednej parafii do innej najpierw występują petenci. Ich prośba podlega badaniu i osądowi, wreszcie zapada decyzja. W tej też kolejności zostanie przedstawiony interesujący nas problem.

I. Petenci

Petentami są zazwyczaj mieszkańcy danej wsi. Na ich podaniu skierowanym do kurii biskupiej widnieje podpis sołtysa lub innego przedstawiciela, lub częściej wiele nazwisk. Jako przyczynę odłączenia się od dotychczasowej parafii podają prawie zawsze dużą odległość od kościoła, gdy tymczasem druga świątynia położona jest znacznie bliżej. Przytoczone dane najczęściej odpowiadają prawdzie, ale nie zawsze; petenci są skłonni wyolbrzymić odległość do aktualnej parafii a pomniejszać do przyszłej. Na przykład Fr. Gwardiak z kolonii wsi Ostrożne twierdził, iż ma do Szumowa 9 km a do Zambrowa 5 km. Po zbadaniu okazało się, że odległości są prawie równe. Kuria więc odrzuciła jego prośbę jako bezpodstawną zaznaczając, iż fakt mieszkania w pobliżu granicy innej parafii nie może jeszcze decydować o zmianie². Niejednokrotnie prośbie o przejście do innej parafii towarzyszy druga, jej przeciwna. Część wioski opowiada się za odłączeniem, druga część sobie tego nie życzy. Na przykład wieś Dudy miała do Myszyńca 14 km a do Zalasa 4 km, zaś wieś Warmiak do Myszyńca 16 km a do Zalasa 6 km. Pomimo takiej różnicy odległości opory części ludności trwały prawie dwa lata a na podaniach widniały i podpisy małoletnich. Badający tę sprawę dziekan doszedł do wniosku, iż byłoby najlepiej, gdyby biskup wydał dekret bez dopuszczania do dyskusji³.

W przypadku tych wiosek zdecydowała większość głosów za odłączeniem; pozostali mieszkańcy musieli się poddać dekretowi biskupa. Władza diecezjalna bowiem nie chce dzielić wsi, o czym świadczą liczne przykłady. W 1929 r. siedmiu mieszkańców wsi Markowce wyraziło życzenie przynależenia do Hołynki — 3 km, gdy do Teolina 7 km. Mieszkali oni rozrzućeni po zwartej wiosce liczącej 65 domów. Otrzymali z kurii odpowiedź odmowną. Poradzono im poczekać na dokończenie scalania gospodarstw w tej wiosce. Jeśli będą skupieni na koloniach od strony Hołynki, można będzie ustalić granicę ich podziału od reszty wioski⁴. Tak było we wsi Krajewo Białe. Do Zambrowa ma ona 8 km a do Jabłonki 2 km. Na 41 gospodarzy zaledwie czwarta część opowiedziała się za odłączeniem. W 1958 r. biskup przyłączył do Jab-

² Fr. G w a r d i a k do kurii i odwrotnie. Zambrów, 12 III 1931. Łomża, 4 I 1933. ADŁ (Archiwum Diecezjalne w Łomży), Par. Szumowo.

³ Wieś Dudy 8 XII 1937, 1 IV 1938, 4 I 1939. Wieś Warmiak 28 II 1938, 1 IV 1938, 3 I 1939. E. Walter dziekan, Ostrołęka 26 III 1938. ADŁ, Par. Zalas.

⁴ Mieszkańcy do kurii i odwrotnie. Markowce, 15 I 1929. Łomża, 19 II 1929. ADŁ, Par. Teolin.

lonki 7 rodzin z kolonii Krajewo Białe. Na ponowne zaś prośby kilku mieszkańców z samej wioski odpowiedział, iż nie może przychylić się do ich prośby dopóki cała wieś nie wyrazi zgody⁵. Wymowna jest też prośba E. Cebelińskiego z Karwowa. Wioskę tę dzieli od Rydzewa odległość 2,5 km a od Rajgrodu aż 12 km. Pozostali czterej gospodarze absolutnie nie zgadzali się na odłączenie od Rajgrodu. Petent więc otrzymał odpowiedź, iż wydzielenie poszczególnych rodzin ze środka osiedla jest prawnie niewskazane. Może wszakże uczęszczać do bliższego kościoła, ale bez zmiany przynależności parafialnej⁶. Podobnych oporów kuria nie posiada przy wydzieleniu zwartych części wsi. To wszakże zaznacza w dekrete odłączeniowym. Na przykład w 1952 r. stwierdziła, że dwie oddzielne części wsi Sumiężne, to jest „Dębniak” i „Przy gościńcu” opowiedziały się w znacznej większości za przejściem z Broku do Małkini⁷; lub też w 1962 r., że biskup odłącza mieszkańców wsi Daniłowo Parcele w liczbie 13 rodzin skupionych po lewej stronie rzeki Broczysko⁸.

W jednym wypadku petentem o wyłączenie wioski był proboszcz. W 1966 r. ksiądz z Tykocina pisał do kurii, iż względ duszpasterski wymaga, by jego wieś Łopuchowo przyłączyć do Zawad. Tutaj mająza ledwie 1,5 km a latem gdy jest sucho nawet 600 m, gdy do Tykocina 9 km złą drogą i przez las. Rzadko też widuje swoich parafian, ci znów czują się w Zawadach jako goście⁹. Dobre chęci proboszcza wcale nie spotkały się z uznaniem wsi Łopuchowa i kuria nie podjęła jego prośby. Podobną postawę widzimy u księdza z Turośli. On wszakże tylko popierał podanie połowy wsi Serafin. Ci mieli do Turośli 9 a do Łyse 3 km i w bliższym kościele stale przebywali. On jako proboszcz nie widział możliwości oddziaływania duchowego na parafian. Z radością też powitał dekret odłączenia. Skoro zaś część mieszkańców czyniła starania o cofnięcie decyzji oświadczył, iż ze względów duszpasterskich nie życzy sobie ich powrotu¹⁰.

Takie nastawienie księży jest stosunkowo rzadkie, częściej opowiadają się za przyłączeniem do swojej parafii sąsiednich wiosek. I tu wszakże starają się nie występować bezpośrednio. Odwagę cywilną w 1970 r. wykazał proboszcz z Troszyna. W piśmie do kurii wymienił pięć wiosek, które mają do Troszyna o połowę drogi bliżej niż do trzech sąsiednich kościołów. Stwierdzał, iż np. ze wsi Janki Stare tylko

⁵ H. Kulbat do kurii i odwrotnie. Zambrów, 17 I 1957. Łomża, 19 II 1965. ADŁ, Par. Jabłonka.

⁶ E. Cebeliński do kurii i odwrotnie. Karwowa, 13 V 1955. Łomża, 3 VI 1955. ADŁ, Par. Rajgród.

⁷ Cz. Falkowski, Łomża 25 X 1952 dekret. ADŁ, Par. Brok.

⁸ Cz. Falkowski, Łomża 30 X 1962 dekret. ADŁ, Par. Jasienica.

⁹ W. Krajewski do biskupa. Tykocin, 13 XI 1966. ADŁ, Par. Tykocin.

¹⁰ J. Bronowicz do biskupa. Turośl, 23 II 1926, 23 VII 1927. ADŁ, Par. Turośl.

jedna rodzina uczęszcza do kościoła w Czerwinie (8 km), część przychodzi do Troszyna a większość siedzi w domu tłumacząc się, że do rodzimej parafii mają daleko a Troszyn jest im obcy. Proboszcz sugerował wydanie dekretu bez pytania o zdanie zainteresowanych, plebiscyt bowiem nie da rezultatów ze względu na budowę kościoła w jego parafii¹¹. Prośbę tę wniesiono na posiedzeniu kapituły katedralnej, ale wynik był negatywny. Można tu wspomnieć o podobnej prośbie samych mieszkańców wsi kościelnej Boguty. W 1927 r. proponowali przyłączenie do swojej parafii aż kilkanaście wiosek i uzasadnili to wykresami odległości. Odpowiedziano im, by mieszkańcy zainteresowanych wiosek sami poprosili o to¹². Wracając do księży, skłonni są popierać uzasadnione podania sąsiednich parafian. W 1946 r. proboszcz ze Złotorii sam nawet przesłał do kurii prośbę ze wsi Siekierki. Podpisało ją około 30%, inni zachowali się biernie, a część może znajduje się w czynnej opozycji, stwierdzał proboszcz. Wszakże i oni chodzą do Złotorii¹³.

II. Motywy

Powstaje pytanie, co skłania do wniesienia prośby o zmianę przynależności parafialnej. Przecież odległość do kościoła nie zmieniła się od dziesiątków lat, chyba że powstała bliżej nowa parafia. Po prostu któreś z kolejnych pokoleń może sobie uświadomić niedogodność dotychczasowego położenia i szukać jego zmiany. Przez cały XIX wiek i na początku naszego stulecia skomplikowana sytuacja polityczna nie sprzyjała temu. Można to zauważyć na przykładzie powstawania parafii. Skoro w XIX wieku na terenie obecnej diecezji łomżyńskiej erygowano ich 11, to w okresie I wojny światowej aż 26 (w latach międzywojennych powstało 5 parafii, po II wojnie światowej 4 parafie i 7 samodzielnych ośrodków duszpasterskich)¹⁴. Tym samym zaspokojono potrzeby duchowe dotąd odległych wiosek. Przed 1925 r. też stosunkowo wiele wiosek przyłączyło się do bliższych parafii.

Nie zawsze tylko motywy obiektywne — dobro duchowe proszących jest tu motorem działania. Wspomniany E. Cebeliński z Karwowa miał żonę z parafii Rydzewo, ta zaś liczną rodzinę w wiosce kościelnej.

¹¹ Z. Mikołajczyk do kurii. Troszyn, 21 IX 1970. ADŁ, Par. Troszyn.

¹² Mieszkańcy do kurii i odwrotnie. Boguty, 17 XI 1927. Łomża, 22 XI 1927. ADŁ, Par. Boguty.

¹³ St. Dąbrowski do kurii. Złotoria, 16 XII 1946. ADŁ, Par. Tykocin.

¹⁴ *Schematyzm Jubileuszowy diecezji łomżyńskiej*, s. 61 n.

Czterej pozostali gospodarze wioski ją winili za wniesienie podania. Zona W. Wądołowskiego z kolonii Woniecko też pochodziła z sąsiedniej parafii Burzyn — 1,5 km gdy do Wizny 10 km. Przez wiele lat W. Wądołowski bywał w Wiźnie tylko przy wyjątkowych okazjach, ale nie prosił o odłączenie. Uświadomił sobie tę potrzebę po śmierci żony. Wybrała ona cmentarz w Burzynie a mąż musiał opłacić obu proboszczów. Ksiądz z Wizny zażądał ponadto zaległych składek na Kościół. Parafianin ich nie uiścił a wniósł prośbę o odłączenie¹⁵. Mieszkańcy Nowej Wsi wyrazili chęć przynależenia do Suwałk i jako powód podali bliższą odległość. Ich proboszcz z Wigier naliczył tyle samo kilometrów do obu kościołów. Owszem mają bliżej, ale do Kaletnika, lecz o tę parafię nie proszą. Z tego wniosek, stwierdzał, iż mieszkańcy Nowej Wsi ciążą do miasta jakim są Suwałki. Zresztą zarówno Wigry jak i Kaletnik odbudowują kościoły, gdy w Suwałkach nie ma tej potrzeby¹⁶.

I tu dotykamy przyczyny występującej najczęściej. Obowiązek utrzymania budowli kościelnych ciąży na parafianach. Koszta rosną niepomiernie podczas budowy lub odbudowy po zniszczeniach wojennych. Wówczas wielu poczyna sobie uświadamiać, że nie często chodzą do odległej świątyni a w pobliżu mają inną i w dodatku nie zniszczoną. W 1928 r. osadnicy folwarku Zajączkowo prosili o przyłączenie ich do Podżylin. Chęci tej nie wyrazili przed rokiem, kiedy erygowano ową parafię. Decydującym bodźcem stała się dopiero uchwała parafii Bakalarzewo o budowie nowego kościoła. Ponieważ mieszkańcy Zajączkowa nie zgłosili się o przynależenie do Podżylin, gdy parafia ta się tworzyła, odpowiedział biskup, będzie mógł rozpatrzyć ich życzenie dopiero po wybudowaniu kościoła w Bakalarzewie¹⁷. W 1946 r. o odłączenie wystąpiła wieś Wiśniówek odległa od Dąbrowy Wielkiej 8 km i złą drogą, gdy do Wysokie Mazowieckie miała 4 km szosą. Po wojnie wszakże rozpoczęto gruntowny remont kościoła w Dąbrowie. W związku z tym kuria odpowiedziała petentom, że nie może obecnie uszczuplać stanu ich parafii. Niech teraz spełnią swój obowiązek parafialny a w przyszłości stanie się zadość ich życzeniu. Prośbę ponowili w 1952 r., ale proboszcz i tym razem skutecznie starał się ich zatrzymać. Dopiero w 1962 r. doczekali się upragnionego dekretu¹⁸. Również i w innych podobnych wypadkach kuria wypowiadała się na korzyść pierwszego kościoła parafialnego. Co więcej, nawet wówczas, gdy w obu parafiach trwały prace przy kościele. W 1937 r. mieszkańcy Cibor Kołaczki zaznaczyli, iż chcą pomóc w budowie kościoła w Chlebiotkach i mają tutaj

¹⁵ W. Wądołowski do kurii i odwrotnie. Kolonia Woniecko, 21 IV 1937. Łomża, 12 VII 1937. ADŁ, Par. Wizna.

¹⁶ A. Gerwel do kurii. Wigry, 27 III 1925. ADŁ, Par. Wigry.

¹⁷ Mieszkańcy do biskupa i odwrotnie. Zajączkowo, 24 II 1928. Łomża, 20 IV 1928. ADŁ, Par. Podżyliny.

¹⁸ Mieszkańcy do biskupa i odwrotnie. Wiśniówek, 13 VII 1946, 9 VI 1952, 26 XII 1961. Łomża, 26 VII 1946, 23 I 1962. ADŁ, Par. Wysokie Mazowieckie.

5 km, gdy do Zawad 8 km. Nie było to pragnienie wszystkich mieszkańców. Wszakże w odpowiedzi kuria nie akcentowała braku jedno-myślności. Stwierdziła natomiast, że wobec jednoczesnej budowy kościo-łów w Chlebotkach i Zawadach nie przeprowadzi obecnie żadnych zmian w rozgraniczeniu tych parafii¹⁹.

Motyw materialny mógł decydować również o niechęci przepisywania się do innej parafii. Wieś Dołęgi miała do Wąsosza 7 km a do Niedź-wiadnej 1 km i tutaj uczęszczali. Pomimo to większość mieszkańców opowiedziała się za dawną parafią. Uzasadniali, iż tutaj leżą prochy ich przodków; w wielkiej parafii składki bywają mniejsze niż w para-fiach małych (jak Niedźwiadna); wreszcie proboszcz wąsoski będzie się na nich gniewał. Na pytanie dziekana co zrobią gdy ich biskup sam wyłączy wyznali, iż „wtedy musielibyśmy się zgodzić, bo wojować z Księdzem Biskupem nam nie przystoi”²⁰.

Nie wszyscy są aż tak ugodowi. Podkreślamy, iż biskup bardzo zważa na opinię ludności i jej jednomyślność. Jednakże czasami korzysta ze swoich uprawnień i przyłącza wioski do innej parafii wbrew woli mieszkańców. W 1919 r. erygowano parafię Bronowo włączając do niej wieś Janczewo. Jeszcze w osiem lat potem mieszkańcy domagali się powrotu do Wizny, lecz na próżno. Utworzenie parafii w Bronowie było koniecznością, wyjaśnił biskup. Należało więc stworzyć parafii takie warunki, ażeby mogła się rozwijać normalnie, mieć zapewniony byt. Janczewo ma trzy razy bliżej do Bronowa niż do Wizny. Na cmentarz można się i tam udać, a w przyszłości ich dzieci będą mieć groby rod-ziców w pobliżu; parafię tworzy się na całą przyszłość, kontynuował biskup²¹. W 1972 r. doczekał się satysfakcji wspomniany wyżej E. Ce-beliński z Karwowa; pierwsze podanie wniósł przed 17-tu laty. W dal-szym ciągu cztery pozostałe rodziny nie chciały słyszeć o przejściu do Rydzewa 3 km a porzuceniu Rajgrodu 12 km. Proboszcz przestrzegał kurie, że jest to szlachta uparta i działanie wbrew ich woli może spo-wodować złe skutki. Biskup dołączył do dekretu instrukcję dla poprzed-niego i nowego proboszcza. Chrzty będą tylko w Rydzewie i tu spi-suje się akta metryczne. Podobnie formalności przedślubne i zapowiedzi winny się odbywać w nowej parafii. Śluby zaś można zawierać i w Raj-grodzie po dostarczeniu licencji, za którą proboszcz z Rydzewa nie będzie pobierał opłaty; akt spisuje się w parafii zawierania małżeństwa. Do chorych mogą jeździć obaj proboszczowie, również grzebać zmarłych bez dzielenia się złożoną ofiarą; akt spisuje się w parafii pogrzebu. Katechizacja odbywać się będzie w miejscowym punkcie katechetycz-nym. Wreszcie prawo do kołody i poświęcenia pokarmów posiada tylko proboszcz z Rydzewa. Pomimo tych ustępstw czterej gospodarze wysto-

¹⁹ Mieszkańcy do kurii i odwrotnie. Cibory Kołaczki, 11 XI 1937. Łomża, 16 XI 1937. ADŁ, Par. Zawady.

²⁰ H. Tyszk a do kurii. Rajgród, 20 X 1924. ADŁ, Par. Wąsosz.

²¹ St. Ł u k o m s k i do mieszkańców. Łomża, ? 1927. ADŁ, Par. Bronowo.

sowali kilka listów do biura prymasowskiego w Warszawie z prośbą o interwencję u miejscowego ordynariusza; oczywiście bez skutku²².

Prawnie rzecz biorąc byłoby to możliwe, gdyby zaistniała słuszna przyczyna. Znany przykład, gdy wioska wróciła do poprzedniej parafii. W 1930 r. wieś Baba odłączona przed sześciu laty do Kuzi powróciła do parafii Lipniki²³. Nie znamy tu bliższych powodów, jakie skłoniły władzę diecezjalną do zmiany decyzji. Takowe są nam wiadome w drugim wypadku. W 1947 r. biskup odłączył z Bargłowa do Wólki Karwowskiej cztery wioski, m. in. Tajno Łanowe. Uczynił to, jak sądził, na prośbę ich samych. Okazało się wszakże, że na 24 rodzin tylko 3 dążyło do zmiany parafii a na podaniu znalazły się podpisy osób nie uprawnionych, dzieci szkolnych. Zaraz po odczytaniu dekretu niezadowoleni wysłali do kurii kilka podań z prośbą o zmianę decyzji, na co nie otrzymali żadnej odpowiedzi. Nawet wysłana delegacja nie mogła się spotkać z biskupem. Przestali więc interweniować, ale zachowali żal do władzy diecezjalnej. Kilka rodzin nie przyjmowało po koledzie proboszcza, inni zachowywali się biernie z szacunkiem należnym kapłanowi, lecz byli nadal przeciwni należeniu do nowej parafii. Taka sytuacja zaczęła wpływać na obniżenie religijności. Kierując się dobrem duchowym tych ludzi w 1952 r. biskup wydał dekret przyłączenia wsi Tajno Łanowce do poprzedniej parafii²⁴.

Ci znali cel swych działań. Gorzej gdy są zbyt długo nie zdecydowani. Wieś Głuszyn jest odległa od Krasnopola 7 km a od Karolina 3 km. Do drugiego kościoła ciągną nie tylko dla bliższej odległości, ale i z racji pochodzenia. Przybyli tutaj bowiem podczas II wojny światowej z parafii Karolin do wioski uprzednio zamieszkałej przez starowierów. Ponieważ leży ona na terenie parafii Krasnopol, stali się jej członkami. W 1966 r. 14 gospodarzy opowiedziało się za Karolinem, 12 chciało pozostać w Krasnopolu. Obaj proboszczowie uznali potrzebę zmiany. Kuria zwróciła się o zgodę do prezydium wojewódzkiej rady narodowej i ją uzyskała. Tymczasem część petentów zmieniła zdanie. Dotąd wieś Głuszyn pozostaje przy parafii Krasnopol²⁵.

Dotychczas rozważaliśmy wybór petentów między swoją parafią i jedną sąsiednią. Życie niesie i inne możliwości. Wieś Kostry Noski złożona z 44 gospodarzy zaraz po wojnie chciała odejść od odległych Wyszonk. Musiała wszakże pomóc w odbudowie zniszczonego kościoła. Prośbę ponowiła w 1956 r. Wieś leży przy szosie w odległości po 5 km od Dąbrówki i Piekut. Podzielili się na dwa równie silne obozy i złożyli

²² M. Sasinowski, Łomża 2 X 1972. Do biura prymasowskiego. Chmiele, 28 X 1972, 13 XII 1972, 11 I 1936, 6 II 1973. ADEŁ, Par. Rydzewo.

²³ J. Jszkowski do kurii. Lipniki, 19 VI 1946. ADEŁ, Par. Kuzie.

²⁴ E. Polak do kurii. Bargłów, 19 V 1952. Cz. Falkowski, Łomża, 25 X 1952. ADEŁ, Par. Bargłów.

²⁵ Mieszkańcy do kurii. Głuszyn, 9 XI 1966. Prez. W.R.N., Białystok 27 XII 1966. ADEŁ, Par. Krasnopol.

podania do kurii. Ponieważ wieś stanowi zwartą zabudowę, nie można było zaspokoić przeciwstawnych życzeń. Po wielu badaniach okazało się, że nieco więcej głosów przeważało za Piekutami i w 1972 r. na ich korzyść ukazał się dekret. Wcale to nie uspokoiło strony przeciwnej; domagali się nowego głosowania i zweryfikowania dekretu. Chcąc przynajmniej częściowo wyjść naprzeciw niezadowolonym, biskup dołączył do dekretu instrukcję. Jej treść jest identyczna jak w przypadku wspomnianej wsi Karwowo. Tu wszakże mieszkańcy wsi Kostry Noski mieli do wyboru trzy kościoły: w Wyszonkach, Piekutach i Dąbrówce²⁶.

Ostatnia wojna spowodowała przemieszczenie ludności. Pomiędzy parafiami Bakałarzewo i Podżyliny w czterech wsiach mieszkańcy staroobrzędowcy. W 1941 r. Niemcy wysiedlili ich do ZSRR a cerkiew rozebrali. Na te tereny przybyła ludność katolicka. Po zakończeniu wojny zaistniała konieczność uregulowania ich sytuacji prawnej. Dotąd uczęszczali do kościoła w Podżylinach. W 1946 r. mieszkańcy tych wsi: Aleksandrowo, Maryna, Orłowa i Sokołowo wnieśli prośbę za pozostawieniem ich przy wspomnianym kościele. Wieś Aleksandrowo figurowała już w spisie parafii Bakałarzewo. Dla niej przeto biskup wydał dekret odłączenia z Bakałarzewa a przynależność pozostałych wsi jedynie „stwierdził”²⁷. Podobnie stwierdził przynależność do parafii Smolniki wsi Wodźniki przedtem prawosławnej oraz wsi Antosin, Łopuchowo i Stołupianki uprzednio zamieszkałe przez ewangelików²⁸.

Wszystkie wspomniane wyżej zmiany dokonywał biskup mocą swej władzy. Korektura granic diecezji należy już do Stolicy Apostolskiej. W okresie międzywojennym dwukrotnie proszono Rzym o interwencję. W 1936 r. kongregacja rzymska zezwoliła na odłączenie od Topczewa (diecezja pińska) trzech wiosek do Hodyszewa, oraz jednej wioski na korzyść parafii Sterdyń (diecezja siedlecka) z parafii Nur²⁹. Odnosnie chrztów, ślubów i pogrzebów wierni mają prawo wyboru kościoła; w nim spisują akta i składają ofiarę. Dzieci z Fermy przygotowuje do I komunii ksiądz z Hodyszewa, on też kołduje w wiosce. Natomiast ksiądz z Ciechanowca przygotowuje tylko część dzieci i na tym terenie kołduje³⁰.

²⁶ Mieszkańcy do biskupa i odwrotnie. Kostry Noski, 6 IV 1956, 10 XII 1958, 4 X 1971. Łomża, 27 I 1972. ADE, Par. Piekuty.

²⁷ P. Pyszkowski do biskupa i odwrotnie. Podżyliny, 12 II 1946. Łomża, 16 IV 1946. ADE, Par. Podżyliny.

²⁸ P. Gąsowski do biskupa i odwrotnie. Smolniki, 23 XI 1945. Łomża, 10 IV 1946. ADE, Par. Smolniki.

²⁹ Wiadomości Kośc. Dec. Łomż. 10 (1936) 81, 83.

³⁰ M. Sasinowski, Łomża 1 VIII 1972. ADE, Par. Hodyszewo, Par. Kuczyn.

III. Formalności prawne

Oprócz petentów kodeks prawa kanonicznego (kan. 1428) zaleca biskupowi pytać o zdanie proboszczów dawnej i nowej parafii. Zawsze też biskup to czyni. Z zasady wszyscy chętnie widzą przyłączanie się wiosek do ich parafii. Przy sytuacji odwrotnej postawa księży jest różna i dużo zależy od miejscowych warunków. Niektórzy całkowicie aprobuja słuszne podania swoich parafian. Ksiądz ze Szczepiek stwierdza, że potrzeby duchowe parafian wymagają, ażeby wieś Strękowiznę oddzielić od jego kościoła. Wierni mają tutaj 10 km złą drogą przez las, gdy do Studzienicznej 4 km. Pobożniejsi i tak tam chodzą a mniej gorliwi siedzą w domu; wytwarza się oziębłość religijna³¹.

Inni księża widzą trudności. Proboszcz z Zawady pisze, iż świątynia stoi na skraju parafii. Odłączenie wioski Cibory Gałęckie pociągnęłoby za sobą dalsze podania. Stwierdza, iż dzięki odmowie kurii siedem innych wiosek nie wystąpiło z podobną prośbą³². Proboszcz z Płonki przyznaje, że petenci z kolonii Jabłonowo Wypychy faktycznie mają bliżej do Sokół. Czy jednak nie zechce pójść w ich ślady cała wioska o tej nazwie oraz Jabłonowo Kąty, która leży jeszcze dalej od Płonki. Oprócz tych mogą się oderwać jeszcze cztery wioski. Wątpią czy tak okrojona parafia będzie w stanie doprowadzić do porządku kościoła i utrzymać go. Biskup uznał słuszność wywodów i poradził petentom poczekać³³. W pewnym okresie pęd do opuszczania parafii ogarnął wiernych z Berznik na korzyść miejskiej parafii Sejny. W 1959 r. władza diecezjalna przychyliła się do prośby wsi Maciejowizna. Wraz z dekretem wysłała instrukcję z dopiskiem „poufna”. Zaznaczono, iż nie należy czytać dekretu z ambony. To podsunęłoby myśl innym wioskom, które może również chciałyby przejść do Sejn. Te kilka rodzin niewiele zmieni sytuację, ale większe wioski swym przejściem osłabiłyby parafię Berzniki, tłumaczono dalej. Ta ostrożność mało pomogła. Podanie złożyła m. in. wioska Zaruby. Otrzymała odpowiedź, iż mogą nadal uczęszczać do kościoła w Sejnach, ze względu jednak na istniejące warunki prośba ich nie może być teraz załatwiona pozytywnie. Wszakże wkrótce ta i kilka innych wiosek odeszły z Berznik³⁴.

W podanych przykładach proboszczowie dbali o dobro kierowanej przez siebie parafii. Ujawnia się to i w trosce o doraźny stan finansowy. Powiedziano wyżej, iż jednym z motywów zanoszonych próśb była

³¹ E. Niecikowski do biskupa. Szczepki, 18 IV 1951. ADŁ, Par. Szczebra.

³² Wł. Ramotowski do kurii. Zawady, 7 XII 1937. ADŁ, Par. Zawady.

³³ Cz. Rogalski do kurii i odwrotnie. Płonka, 8 II 1949. Łomża, 19 I 1950. ADŁ, Par. Płonka.

³⁴ Kuria do proboszcza. Łomża, 18 IV 1959, 11 III 1967, ADŁ, Par. Sejny.

obawa przed składkami na budujący lub odbudowujący się kościół; w takich wypadkach kuria odraczała podania. Czyniła to najczęściej właśnie po uzyskaniu opinii miejscowego proboszcza. Prawdą jest, pisze ksiądz z Wiżajn, że A. Wasilewski ma do parafii 7 km a do Smolnik tylko 3 km. Wszakże petent przez kilka lat nie płacił składki na cele kościelne³⁵. Sprawy materialne stanowiły najczęstszy powód zastrzeżeń ze strony proboszczów.

Ale nie tylko. W 1959 r. wieś Biebrza prosiła o wyłączenie ich z Rajgrodu 13 km słabej drogi, a przyłączenie do Grajewa 10 km szosą. Zapytany o zdanie proboszcz uznał prośbę za nie pozbawioną słusznych powodów. Jednak formalnie odłączenie uznał za przedwczesne. Na ponowną prośbę w osiem lat potem biskup spełnił ich życzenie³⁶.

Kodeks prawa kanonicznego (kan. 1428) wymaga nadto wysłuchania zdania kapituły katedralnej. Biskup zwraca się do niej specjalnym pismem. Podaje w nim nazwę wioski, parafię aktualną i przyszłą, oraz najczęściej przyczynę proponowanej zmiany (bliżej, lepsza droga)³⁷. Odpowiedź kapituły jest z zasady pozytywna. Zmienia się tylko jej forma. Przed wojną i zaraz po niej tekst zgody brzmiał: „Na pismo Waszej Eksceleńcji z dnia ... nr ... w sprawie odłączenia wsi ... od ... do ... Kapituła Katedralna Łomżyńska najuprzejmiej odpowiada, że zamierzone zarządzenie Waszej Eksceleńcji przyniesie istotny pożytek wzmiankowanej sprawie³⁸. Potem spotykamy formułę: „W myśl can. 1428 § 1 w łączności z pismem z dnia ... nr ... w sprawie przyłączenia od ... do ... Kapituła Katedralna żadnych zastrzeżeń nie czyni”³⁹. Od kilkunastu lat odpowiedź kapituły znajduje się jedynie na podaniu petentów i w formie: „Votum kapituły pozytywne”⁴⁰. Raz tylko spotkaliśmy odpowiedź negatywną. Odnosiła się ona do wspomnianej wyżej propozycji proboszcza, by przyłączyć do Troszyna kilka wiosek bez pytania o zgodę. Zdaje się, że postawa kapituły szła tu po linii przekonań ordynariusza i kurii. Na podaniu petenta prepozyt kapituły zaznaczył: „Votum kapituły negatywne, odłożyć”⁴¹.

Obok wymogów prawa kanonicznego odnośnie przepisywania wsi obowiązują i przepisy państwowe. Konkordat z 1925 r. art. X sprawę tę zostawiał wyłącznej kompetencji władzy kościelnej. Porozumienia z rządem przy przemianie i tworzeniu beneficjów wymagał jedynie wówczas, gdyby pociągnęło to za sobą wydatki ze skarbu państwa; taka ewentual-

³⁵ St. Dąbkowski do kurii. Wiżajn, 12 IV 1933. ADŁ, par. Wiżajny.

³⁶ J. Januszewski do kurii. Rajgród, 13 II 1959. ADŁ, Par. Rajgród.

³⁷ Cz. Falkowski do kapituły. Łomża, 25 X 1951. ADŁ, Par. Wiżajny.

³⁸ St. Szczęsnowicz do biskupa. Łomża, 28 VIII 1934. ADŁ, Par. Sejny.

³⁹ H. Betto do biskupa. Łomża, 6 XI 1951. ADŁ, Par. Wiżajny.

⁴⁰ A. Mościcki, Łomża 2 X 1960. ADŁ, Par. Wysokie Mazowieckie.

⁴¹ A. Mościcki, Łomża 4 X 1970. ADŁ, Par. Troszyn.

ność nie zachodziła przy rozgraniczeniu wiosek⁴². Tak było do 31 grudnia 1956 r. Ukazał się wówczas dekret o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych (Dz.U. P.R.L. z dnia 12 I 1957, poz. 6). Do naszego zagadnienia odnoszą się dwa pierwsze artykuły:

Art. 1. Tworzenie, przekształcanie, znoszenie oraz ustalanie granic terytorialnych i siedzib diecezji i parafii Kościoła katolickiego na obszarze Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej wymaga uprzednio porozumienia się z właściwym organem państwowym.

Art. 2. 1) Organem właściwym dla zmian określonych w art. 1 w odniesieniu do diecezji jest Rząd, a w odniesieniu do parafii — prezydium właściwej miejscowo wojewódzkiej rady narodowej (Rady Narodowej m. st. Warszawy i m. Łodzi).

2) Niezgłoszenie zastrzeżenia właściwego organu państwowego w ciągu 30 dni od zawiadomienia uważa się za wyrażenie zgody. Od 1957 r. kuria przesyła wnioski odłączenia wiosek do prezydium wojewódzkiej rady narodowej, gdzie nie napotyka zazwyczaj na żadne trudności⁴³.

Po wysłuchaniu wszystkich zainteresowanych następuje sporządzenie dokumentu przeprowadzonej innowacji. Ów dokument nosi nazwę dekretu. Jego forma ulegała pewnym modyfikacjom. Za biskupa R. Jałbrzykowskiego (1918—1926) dekret brzmiał: „Na skutek prośby mieszkańców wsi ... o przyłączenie ich do parafii ... po zbadaniu sprawy przez Naszego Delegata, który stwierdził wolną ich wolę i słuszność ich prośby niniejszym dekretem odłączamy ich do parafii a przyłączamy do parafii ... Jednocześnie zwalniamy od obowiązków duszpasterskich względem nich proboszcza parafii ... a nakładamy ten obowiązek na proboszcza parafii ..., gdzie odąd mają być spełniane dla nich wszelkie usługi religijne i troska o duszne zbawienie. Ten dekret należy ogłosić z ambony w najbliższą niedzielę”⁴⁴. Biskup St. Łukomski (1926—1948) redagował dekrety w następującej formie: „Mieszkańcy wsi ... wnieśli do mnie podanie, aby ich z powodu znacznej odległości od kościoła parafialnego w ... z parafii ... wyłączyć a przyłączyć do parafii ... Wysłuchawszy w myśl kan. 1428 kodeksu prawa kanonicznego interesowanych oraz kapitułę katedralną i uznawszy słuszność podanego powodu zarządzam z dniem ... odłączenie wsi ... od parafii ... a przyłączenie jej do parafii ...”⁴⁵. Ten sam styl redagowania dekretów utrzymuje się i za biskupów: Cz. Falkowskiego (1949—1969) i M. Sasnowskiego (od 1970), oczywiście z możliwością drobnych odchyłeń słownych⁴⁶. Zresztą do dzisiaj pracują w kurii urzędnicy powołani na swe stanowiska w po-

⁴² St. Łukomski, Konkordat z 1925, Łomża 1934, s. 100.

⁴³ A. Mościcki do Prez. W.R.N. w Warszawie i odwrotnie. Łomża, 22 IX 1970. Warszawa, 23 X 1970. ADŁ, Par. Boguty.

⁴⁴ R. Jałbrzykowski, Łomża 19 I 1925. ADŁ, Par. Szczuczyn. Łomża 21 VI 1926. ADŁ, Par. Wiżajny. Łomża 31 VII 1926. ADŁ, Par. Becejły.

⁴⁵ Wiadomości Kośc. Diec. Łomż. 2 (1928) 81.

⁴⁶ Cz. Falkowski, Łomża 30 IX 1964. ADŁ, Par. Sejny. M. Sasnowski Łomża 3 III 1972. Tamże.

czątkowych latach rządów biskupa St. Łukomskiego.

Porównajmy przytoczone dekrety. Bp R. Jałbrzykowski nie podaje konkretnego powodu odłączenia wsi i nie wspomina o wysłuchaniu opinii zainteresowanych proboszczów a nawet kapituły (ta została erygowana dopiero w 1926 r.). Nie określa też wyraźnie daty wejścia w życie dokonanego podziału. Wszystko to jest w dekretach jego następców.

Jako przyczynę odłączenia dekret wymienia zawsze bliższą odległość do nowej parafii, często i dogodniejszą drogę oraz lepszą komunikację. Rzecz charakterystyczna, iż w okresie rządów bpa St. Łukomskiego datę przyłączenia do nowej parafii zawsze wyznaczano na pierwszy dzień miesiąca np. 1 I, 1 II ... Za rządów bpa Cz. Falkowskiego zauważamy dużą rozpiętość dni w miesiącu — 1, 4, 5, 8, 9, 15; z kolei od 1971 r. występują dwie daty: 1 lub 15 dzień miesiąca. Natomiast rozpiętość czasu między podpisaniem dekretu a wprowadzeniem go w życie nie wykazuje podobnych regularności w całym naszym okresie. Biskupi rzadko wyznaczali więcej niż miesiąc czasu lub mniej niż tydzień, przeważnie około 2—3 tygodni. W międzyczasie księża ogłaszali dekrety z ambon w obu parafiach. W dekrecie wspomina się wyraźnie o ambonie, bądź zaznacza ogólnie, by podać do wiadomości zainteresowanym.

Jeśli dwie lub więcej wiosek przechodzi z tej samej parafii do jednej innej, zazwyczaj wymieniane są w jednym dekrecie, np. w 1929 r. wsie Planta i Podwronowo z Janówki do Raczek, w 1936 Wodźki, Ściony i Kiewłaki z Topczewa do Hodyszewa, w 1938 Łapy Goździki i Łapy Zięciuki z Płonki do Łap⁴⁷, w 1947 Gąska, Bieduszka i Przeczniak ze Zbójnej do Dąbrówki, w 1959 Laskowiec i Teodorowo z Rzekunia do Ostrołęki. Ostatnio wszakże spotykamy i dwa dekrety, np. w 1958 rodziny ze wsi Kopeć i Aleksandowo z Wigier do Krasnopola, w 1971 Toczyłowo Kolonia i Sikora z Rydzewa do Grajewa; w obu wypadkach dekrety wystawiono tegoż dnia i z określeniem tej samej daty przejścia do drugiej parafii⁴⁸.

Zakończenie

W sumie od początku istnienia diecezji łomżyńskiej do 1975 r. biskupi podpisali 94 dekrety odłączenia wsi. Przypada ich na lata: 1926—1928=14, 1929—1935=13, 1936—1939=15, 1945—1952=19, 1958=11, 1959—1969=11, 1970—1975=11. Nie widzimy żadnych zmian w latach 1939—1945. W 1943 r. trzy rodziny wniosły prośbę o wyłączenie ich z parafii Rygałówka a przyłączenie do Lipska. Na ich podaniu bp St. Łukomski zaznaczył: „Ksiądz Kapelan odpisze, że po skończonej wojnie sprawa

⁴⁷ Wiadomości Kośc. Diec. Łomż. 3 (1929) 122, 10 (1936) 81, 12 (1938) 154.

⁴⁸ St. Łukomski, Łomża 17 X 1947. ADŁ, Par. Dąbrówka. Cz. F a l-

ta będzie załatwiona”⁴⁹. Ta uwaga biskupa tłumaczy nam brak dekretów. Również nie ma odłączeń w latach 1953—1957.

Wprawdzie diecezja łomżyńska nie jest rozległa, ale średnio dwa dekrety na rok to bardzo mało. Tymczasem, jak to zasygnalizowano wyżej, szereg wiosek ma znacznie dalej do swego kościoła niż do sąsiednich. Trzymają się jednak kurczowo dawnego podziału na ośrodki kościelne. Nie zatarły się jeszcze granice poszczególnych diecezji sprzed zaborów. Wspomniana wieś Łopuchowo ma do Tykocina 8 km a do Zawad 1 km, sąsiednia wioska Kapice do Kobyłina 6 km a do Zawad 2 km szosą. Wszakże obie miejscowości oddziela od Zawad rzeczka Ślina, po której biegła granica między diecezją łucką i płocką. Przytaczana wieś Krajewo Białe z parafii Zambrów również była uprzednio w diecezji płockiej, gdy poblisk parafia Jabłonka w diecezji łuckiej. Zachowawczemu nastawieniu mieszkańców patronują często duchowni, niechętni utracić część swojej parafii. Władza diecezjalna również nie przejmuje inicjatywy w swoje ręce; oczekuje dopiero na pisemne prośby i nie zawsze je popiera.

L'adhésion des villages à d'autres paroisses dans le diocèse de Łomża (1925—1975)

Le diocèse de Łomża a été erigé par Pii XI 28 X 1925 avec la bulle *Vixdum Poloniae unitas*. Il compte maintenant 130 paroisses et environ 550 000 fidèles. Beaucoup de villages a plus loin à son église paroissiale qu'aux paroisses voisines. Parfois ceux habitants demandent la permission se joindre a la voisine église. Alors l'évêque demande l'avis tous les habitants. Il est nécessaire ici l'accord d'une majorité dans le village. L'autorité diocésain annexe seulement tout le village, pas lui partie. L'évêque demande aussi à l'avis des curés ancienne et nouvelle paroisse. Ceux voient volontiers l'adhésion des villages à sa paroisse, pas au contraire. Il est nécessaire aussi l'opinion de la chapître cathédrale. Cette l'opinion est toujours positive. En 1925—1975 dans le diocèse de Łomża les évêques joindrent 94 villages à d'autres paroisses.

k o w s k i, Łomża 18 IV 1959. ADŁ, Par. Ostrołęka. Cz. F a l k o w s k i, Łomża 19 IV 1958. ADŁ, Par. Wigry. M. S a s i n o w s k i, Łomża 6 V 1971. ADŁ, Par. Rydzewo.

⁴⁹ Mieszkańcy do biskupa. Dulkowszczyzna, 20 II 1943. Uwaga biskupa bez daty. ADŁ, Par. Rygałówka.